

UTSKRIFT

2

◇ 1992 ◇

Utskrift ges ut av:

Stiftelsen Hallands läns museer, Uppdragsverksamheten
Tollsgatan
302 31 Halmstad

Telefon 035-10 94 80 Telefax 035-18 60 67

Artiklar till *Utskrift* mottas i form av maskinskrivna manus eller 3.5" disketter i WordPerfect 4.2, 5.0 eller 5.1.

Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

Redaktion:
Christina Rosén
Erik Rosengren

ISSN 1102-7290

Tryckt hos KOMAC, Halmstad

HALLANDS LÄN

INNEHÅLL

<i>Erik Rosengren</i>	Inledning	1
<i>Lars Lundqvist</i>	Under Hallands sand	3
<i>Bo Strömberg</i>	Översandad boplats och årderspår vid Södra Mellby	11
<i>Pär Connelid & Catharina Mascher</i>	Medeltida åkrar vid Sperlingsholm	19
<i>Staffan Anberg</i>	Mesolitikum i södra Halland - en forskningshistorik	27
<i>Christina Rosén</i>	Staden som icke är? - Medeltidens Laholm	37

MESOLITIKUM I SÖDRA HALLAND - EN FORSKNINGSHISTORIK

Av Staffan Anberg

Mesolitikum i södra Halland är ett forskningsområde som hittills har rönt föga uppmärksamhet om man jämför med det närliggande Skåne eller Göteborgsområdet. Där har ett omfattande arbete lagts ner under hela 1900-talet vad gäller inventeringar, utgrävningar och därmed sammanhängande analyser. Den arkeologiska utgrävningsverksamheten i södra Halland har i första hand varit inriktad på förhistoriska gravar, inte minst de i landskapet alltjämt dominerande bronsåldershögarna (Lundborg 1972 med ref). Större undersökningar av förhistoriska boplatser har kommit igång först under 1980-talets andra hälft, bl a som en följd av utbyggnaden av naturgasnätet i Västsverige. (Se t ex Artelius m fl 1987, Artelius och Lundqvist 1989, Carlén 1988, 1989, 1990, Rosengren 1989, Westergaard 1987, 1988, 1990b). Nedan följer en sammanfattning av forskningsläget rörande södra Hallands äldre stenålder.

Insamling

Den arkeologiska aktiviteten kom igång tidigt i södra Halland och även mesolitiska fynd samlades in. Kapten J. A. Lagergren skickade redan 1860 in flinta från en "verkstad" belägen på Prästgården, Snöstorp (Lundborg 1970, 1986). Det är osäkert om fynden enbart är ytplockade eller om en del också är framgrävda. Lagergren var mycket aktiv under slutet av 1800-talet och hade en flitig korrespondens med Oscar Montelius. Mest känd är Lagergren för sina utgrävningar av bronsåldershögar.

En stor privatsamling "fornsaker" ihopbragtes av Häradshövding Oscar Ehnborn vid seklets början (Lundborg 1986). Samlingen förefaller dock att i första hand omfattas av redskap från neolitikum och bronsåldern.

Kyrkoherde Victor Ewald inventerade fornlämningar, samlade in fynd och genomförde vissa utgrävningar under 1920-talet i södra Halland (Lundborg 1969). Förutom de påtagliga fasta fornminnena ägnade han sig också åt den

äldre stenålderns boplatser och den därmed sammanhängande problematiken kring havsstrandens nivåförändringar och överlagringar till följd av dessa. Huvuddelen av sina resultat publicerade han i tidningen "Syd-halland". Artiklarna gavs sedan ut i bokform (Ewald 1925, 1925b, 1926, 1926b, 1927, 1928, 1929).

Andra personer som bör nämnas i samband med forskningen kring stenåldersboplatser i södra Halland är Uno Sundelin och hans utredning kring bl a sjönöten (Sundelin 1920) och Sten Kalling med omfattande boplatsterteckningar m m (se även nedan), samt på senare tid Edvin Gustafsson med stora insamlade material, bl a från ovannämnda lokal på Prästgården, Snöstorp.

Första utgrävningen?

Den första utgrävningen av en mesolitisk boplatz i södra Halland torde ha ägt rum vid Tylösand omkring 1920: "...ned till ett djup av omkr. 2 dm. i strandgruset funnos rikligt med flintavfall, delvis skörbränt. Endast ett fåtal provgropar upptogs, varvid anträffades bl. a. spån- och skivskrapor, tväreggade pilspetsar samt en grönstensyxia av Limhamnstyp..." (Kalling 1923, s 8).

Utgrävningarna av Karseforsboplatsen

Vid Karsefors invid Lagan öster om Laholm genomförde 1928 dåvarande amanuensen Harald Nilsson en utgrävning (Ewald 1928, s 233 f). En genomgång under 1991 av dessa fynd har bl a gett att förutom fynd från mellan- och senneolitikum förekommer 2 trapetsmikroliter och 1 trekantsmikrolit i materialet (Anberg 1991).

Boplatsen vid Karsefors utgrävdes en andra gång år 1950, då av Lunds universitet under ledning av Holger Arbman (Arbman 1954). Sammanlagt grävdes 43,5 m² och de 5 fyndförande lagren var upp till 1 meter djupa. Större delen av undersökningen genomfördes stratigrafiskt så att olika lager

hölls åtskilda. Trots detta verkar materialet vara mer eller mindre blandat kronologiskt sett. Detta har sin förklaring i boplatsens belägenhet endast några meter från Lagans lopp. Åtskilliga översvämningar har omlagrat materialet.

Fynden från undersökningen omfattar 3441 s k artefakter vari även inkluderas spån och mikrospån (Arbman 1954 s 200-201). Dessa fynd tillsammans med en del av avslagsmaterialet har nyligen studerats av förf (Anberg 1991). Bland de mesolitiska fynden märks 1 skivya, 4 kärnyxor, 5 koniska mikrospånkärnor, 21 handtagskärnor, 3 kölskrapor, 8 olikbenta trekantsmikroliter varav 7 är långa är långa och smala, vidare finns i materialet; 4 breda trapetser, 3 snedspetsar (romboider), ca 40 tvåreggade spetsar samt ca 1250 mikrospån.

Den äldsta bosättningen vid Karsefors bör kunna dateras till ca 6000 f Kr eller ett par århundraden tidigare och därefter förekommer ytterligare bosättningar under loppet av 5000-talet och in i 4000-talet. Senare bebyggelsefaser på platsen förekommer också vilket förekomsten av bl a gropkeramik, spånpilspetsar med tånge typ A och B, samt flathuggna spetsar visar.

Boplatsens lokalisering alldeles invid forsen har säkert sin grund i att man har bedrivit laxfiske på platsen. Under sensommaren och hösten har laxen vandrat upp för Lagan för att leka och har då kunnat fångas i stora mängder. Men den varierade redskapsuppsättningen tyder på att även andra aktiviteter, inklusive jakt, har förekommit på platsen.

Efter Karsefors: översikter och notiser

I Statens Historiska museum finns ett mindre antal fynd från Halland vilka är mesolitiska (Cullberg 1961). Dessa liksom de flintfynd från landskapet som i alla fall inte är klart neolitiska redovisas tämligen noggrant. Bland de ca 650 fynden förekommer bl a 1 tångespets ifrån Järlöv, Veddige sn som på beskrivningen förefaller kunna vara mesolitisk eller senpaleolitisk. Det är intressant att konstatera att Cullberg vid sin kronologiska värdering

av fynden använder både sydiskandinaviska och västsvenska kulturbeteckningar. Sist skriver Cullberg: "Halland med sitt läge mellan de rika fyndområdena i Bohuslän och Sydiskandinavien kan säkert ge intressanta aspekter på förhållandet mellan dessa två områden." (aa s 68).

Vid stranden av Gyltigesjön öster om Halmstad påträffades 1953 bl a mesolitiska fynd i samband med ett husbygge. Bland de närmare 1000 fynden som plockades märks t ex mikroliter, mikrospån och 1 tvärpil (Hässelberg och Lundborg 1960).

Vid den tidigare nämnda boplatsen på Prästgården, Snöstorp, genomförde Bengt Salomonsson 1964 en provgrävning. I en provgrop påträffades på ett djup av 0,5-0,9 m bl a 1 tvärpil, 1 spånskrapa och 2 mikrospån. Bland andra fynd från boplatsen kan nämnas 1 hullingspets och 1 skivvya (Lundborg 1966).

Ett stort ytplockat material ifrån Tönnersa, Eldsberga sn, har beskrivits av Welinder (1975). Bland de ca 26 000 fynden finns bl a lancetter och tvärpilar, skivvixor och kärnixor. Materialet är klart blandat med en kronologisk åtskillnad av upp till 5000 år. Welinder sorterar fynden i enlighet med skånsk-dansk typologi, men han konstaterar samtidigt att en del kärnixor och kölskrapor har en utformning som i första hand påminner om fynd i norra Halland och i Bohuslän. "De människor som bott på boplatsen har förfärdigat sina flintredskap enligt samma traditioner som sina skånska grannar. Ett detaljstudium av redskapen avslöjar dem dock som hallänningar." (aa s 17).

Lennart Lundborg har kortfattat beskrivit mesolitikum i Breareds och Snöstorps socknar (Lundborg 1966), liksom även den äldre stenåldern i Halland som helhet (Lundborg 1976).

1987-1990

Under de senaste årens stora boplatsundersökningar har bland mycket annat även mesolitiska fyndmaterial framkommit. Redan 1987 års undersökningar

i Ysby gav en del mesolitiska fynd (Westergaard 1990). I Brogård, Snöstorps sn, som undersöktes 1988, finns förutom omfattande lämningar ifrån yngre stenålder, brons- och järnålder, också flinta daterad till den äldre stenåldern (Carlie, manuskript under redigering, Rosengren 1989). Vid undersökningar 1989 i Slottsmöllan, Halmstad, påträffades bland mängder av tidigneolitisk keramik, diverse huskonstruktioner mm, även mesolitiska inslag (Rosengren 1989, Westergaard, manuskript under redigering). För Toarp, Slöinge sn, som grävdes ut 1990, gäller också att ett mesolitiskt material påträffades tillsammans med andra fynd från olika förhistoriska perioder (Strömberg och Sjögren, rapport under arbete).

En undersökning av ett enhetligt boplatmaterial med få senare inblandningar genomfördes 1990 i Perstorp, öster om Trönninge (Pålsson & Åkesson 1991). 109 m² undersöktes av boplaten som låg i en sandig sluttning i närheten av en liten å. Bland de 2509 flintfynden finns bl a 3 lancettmikroliter, 10 skrapor varav 1 liten rundskrapa, samt koniska mikrosåpkärnor. Genom analys av fördelningen av redskapstyper och avslag i m²-rutorna tillsammans med frekvensen brända flintor och hasselnötsskal urskiljer författarna 5 s k aktivitetsområden. Boplaten har C¹⁴-daterats till 6090 ± 90 BC (Lab nr Ua-2131).

1991 -

1991 genomförde Hallands läns museer 3 större arkeologiska slutundersökningar som bl a gav mesolitiska fynd. Vid utgrävningar vid Skummeslöv, Skottorps sn framkom enstaka omisskännliga mesolitiska artefakter, t ex mikroliter (Viking och Fors, manuskript under redigering).

Fortsatta utgrävningar i Ysby, Laholms lfs 1991 (RAÄ 56) samt utgrävningar i Hästhagen, Snöstorps sn 1991 (RAÄ 96) gav rikhaltiga mesolitiska fyndmaterial förutom andra förhistoriska lämningar (Westergaard, manuskript under redigering). En preliminär genomgång av de mesolitiska fynden från Ysby och Hästhagen presenterades av förf 4/12 1991 (Anberg 1991b) vid konferensen "A Day in the Mesolithic - The Mesolithic in a Day" vilken avhölls vid Göteborgs universitet, institutionen

för arkeologi. En publikation från "mesolitikumdagen" är under arbete (Jarl Nordbladh, red).

Det kommer säkerligen att finnas anledning att snart återkomma till problematiken kring mesolitikum i södra Halland, både i *Utskrift* och annorstädes. Bl a så förbereder förf ett större arbete där "Ysby och Hästhagen" m fl kommer att tas upp till närmare behandling.

Litteratur

Anberg, Staffan	1991	<i>Karsefors, Stenåldersboplatz invid Lagan, Lejeby 1:9, Laholms lfs. Förnyad genomgång av fyndmaterialet från de arkeologiska utgrävningarna 1928 och 1950.</i> Arkivrapport. Halmstad.
Anberg, Staffan	1991b	<i>The Mesolithic sites of Karsefors, Ysby, Perstorp and Hästhagen in southern Halland, southwest Sweden. Problems concerning chronology, territoriality etc.</i> Manuskript. Föredrag vid konferensen "A Day in the Mesolithic - The Mesolithic in a Day". Göteborgs universitet 4/12 1991.
Arbman, Holger	1954	Hallands forntid. Exkurs 2. Boplatzen vid Karsefors. <i>Hallands historia del 1.</i> Halmstad.
Artelius, Tore m fl	1987	<i>Nya bidrag till Hallands äldsta historia. Nr 1. De arkeologiska förundersökningarna, projekt Sydgas II, Västgas I.</i> RAÄ.

Artelius, Tore &
Lars Lundqvist	1989	<i>Nya bidrag till Hallands äldsta historia</i>
Nr 2. Bebyggelse - kronologi. Boplatser
från perioden 1800 f Kr - 500 e Kr i
södra Halland. RAÄ.
Carlie, Lennart	1988	Snapparp - en neolitisk uppehållsplats.
<i>Halland.</i>
Carlie, Lennart	1989	En boplatz utan bosättningsspår. <i>Populär
arkeologi 1989:1.</i>
Carlie, Lennart	1990	30 stolphus på rad på sandig höjd. <i>Populär
arkeologi 1990:3.</i>
Cullberg, Carl	1961	Mesolitiska boplatser från Halland i Sta-
tens historiska museum, Stockholm.
<i>Halland.</i>
Ewald, Victor	1925	<i>Minnen från Sydhallands forntid, del I.</i>
Laholm.
Ewald, Victor	1925b	Sydhalländska stenåldersboplatser. <i>Hal-
ländsk bygdekultur. Studier rörande
forntid, folkmål och folkliv.</i> Red.
Arill, David; Lindroth, Hj.; Lindälv,
Elof. Uddevalla.
Ewald, Victor	1926	<i>Sydhalländska forntid, del II.</i> La-
holm.
Ewald, Victor	1926b	Var Sydhalland befolkat redan då Ös-
tersjön var en insjö? <i>Vår bygd.</i>
Ewald, Victor	1927	<i>Minnen från Sydhallands forntid. Vår
bygd.</i>

Ewald, Victor	1928	<i>Fasta fornlämningar i Höks härad, del III. Laholm.</i>
Ewald, Victor	1929	<i>Fornlämningar i Höks härad, del IV. Laholm.</i>
Hässelberg, Alfred & Lundborg, Lennart	1960	En märklig stenåldersboplatz av karseforstyp vid Gyltigesjön, Breareds sn i Halland. <i>Halland Vår bygd 1959-1960.</i>
Kalling, Sten	1923	Boplatser från stenåldern vid Tyludden. <i>Vår bygd.</i>
Lundborg, Lennart	1966	<i>De äldsta spåren. Simlångsdalen. Breareds och Snöstorps socknar.</i> Halmstad.
Lundborg, Lennart	1969	Kyrkoherde Victor Ewald som arkeolog. Till 100-årsminnet av hans födelse. <i>Halland.</i>
Lundborg, Lennart	1970	Kapten J. A. Lagergren - arkeolog och mångsysslare. Till 150-årsminnet av hans födelse. <i>Halland.</i>
Lundborg, Lennart	1972	<i>Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland. Höks, Tönnersjö och Halmstads härad under åren 1854-1970.</i> Hallands museum, 2. Halmstad.
Lundborg, Lennart	1976	Hallands forntid. Halland. <i>Svenska turistföreningens årsskrift 76.</i>
Lundborg, Lennart	1986	Fyra museipionjärer. <i>Halland.</i>

Pålsson, Birgitta &
Åkesson, Bert	1991	En spann halländsk Maglemose-
kultur. <i>Utskrift nr 1.</i>
Rosengren, Erik	1989	Aktuell arkeologi i södra Halland. <i>Hal-
land.</i>
Sundelin, Uno	1920	Om stenåldersfolkets och sjönötens in-
vandring till småländska höglandet.
<i>Ymer.</i>
Welinder, Stig	1975	Stenåldersproblem i Halland. Funde-
ringar kring en boplat i Tönnersa, Elds-
berga socken. <i>Halland.</i>
Westergaard, Bengt	1987	En nyupptäckt boplat från äldre järn-
åldern. <i>Halland.</i>
Westergaard, Bengt	1988	Nutida bostäder på forntida boplat.
<i>Halland.</i>
Westergaard, Bengt	1990	<i>Ysby socken. Hov 3:46. 1987. RAÄ 55.</i>
<i>Arkeologisk undersökning. Arkivrapport.</i>
Westergaard, Bengt	1990b	6000 år på 6 månader strax norr om
Halmstad. <i>Populär arkeologi 1990:2.</i>